

Т.М. Гурленко, О.К. Вороніна, В.М. Грищук, Г.М. Толстанова,
М.Е. Дзержинський, Т.В. Берегова

Зміни функціонування транспортної системи епітелію та морфологічних показників слизової оболонки ободової кишки щурів з гіпергастринемією різної тривалості

Исследовали влияние гипергастринемии разной длительности на транспортную функцию эпителия ободочной кишки (ОК), а также морфологические показатели ее слизистой оболочки. Использовали модель гипергастринемии, вызванной введением омега-пролактин-рилизинг-гормона. Эксперименты проводили с помощью методики перфузии изолированного участка ОК in vivo. Показано, что непродолжительная гипергастринемия (в течение 7–14 сут) вызывает лишь поверхностные изменения, выражающиеся в нарушении электронейтрального всасывания NaCl через эпителий ОК. Начиная с 21-суточного введения омега-пролактин-рилизинг-гормона выявлено первичное проявление трофического действия гастринина на слизистую оболочку ОК, которое выражалось в нарушении электрогенного всасывания Na⁺, а также в углублении крипт и увеличении толщины слизистой оболочки ОК. Длительная гипергастринемия (28 сут) приводит к углублению крипт, увеличению толщины слизистой оболочки ОК и уменьшению площади поперечного сечения ядер колоноцитов, за счет чего снижается уровень их дифференциации, что, в свою очередь, вызывает одновременное снижение всасывания NaCl и воды.

ВСТУП

Епітеліальні клітини ободової кишки (ОК) забезпечують всмоктування, секрецію води та електролітів. Ця властивість залежить від скоординованості процесів проліферації та диференціації колоноцитів [12]. Клітини, що розміщуються в основі крипт (стовбурові клітини) мають високу проліферативну активність, але не несуть ознак диференціації, тобто не здатні до всмоктування. При переміщенні з дна крипт на поверхню слизової оболонки, епітеліальні клітини диференціюються та набувають повноцінної здатності до всмоктування води й електролітів. Отже, вирішальним фактором у процесах всмоктування є стан диференціації колоноцитів, а рівень сумарних потоків води та електролітів залежить

від співвідношення процесів секреції та всмоктування [19].

Досліди in vivo та in vitro показали, що процеси проліферації та диференціації в ОК є гормонозалежними. Так, гормон шлунково-кишкового тракту гастрин посилює проліферативні процеси, а на фоні гіпергастринемії знижується рівень диференціації колоноцитів [9, 16, 17, 29], що може стати причиною порушення всмоктування. Гіпергастринемія є досить поширеним явищем, що виникає при синдромі Золінгера–Елісона, гіпоацидних станах та ахілії, які зустрічаються майже у 50 % людей залежно від їх віку [14, 25]. У зв'язку з цим, метою нашого дослідження було визначення впливу гіпергастринемії різної тривалості на структуру та транспортну функцію (всмоктування води та електролітів) слизової оболонки ОК.

© Т.М.Гурленко, О.К.Вороніна, В.М.Грищук, Г.М.Толстанова, М.Е.Дзержинський, Т.В.Берегова

МЕТОДИКА

Дослідження проведені на 39 білих щурах-самцях лінії Вістар масою 180–250 г. Експерименти проводили за загальними етичними принципами, ухваленими першим національним конгресом України з біоетики, міжнародними угодами та національним законодавством у цій галузі [1]. Тварини були поділені на 8 груп: 1–4-та були контролем, яким протягом 7, 14, 21 та 28-днів внутрішньоочеревинно вводили 0,2 мл води для ін'єкцій, (5–8-ма групи – дослідні), котрим в ці самі терміни робили ін'єкції омепразолу („Dr. Reddy's”, Індія) в дозі 14 мг/кг. Омепразол – блокатор протонної помпи, який використовується для пригнічення секреції соляної кислоти шлунком, викликає гіпергастринемію у майже 100 % випадків [20] і був обраний нами для моделювання ендогенної гіпергастринемії у щурів. Наркоз – уретановий (“Sigma”, США), з розрахунку 1,1 г/кг маси тіла щура. Всі наведені речовини вводили внутрішньоочеревинно. Рівень сумарних потоків води та електролітів (Na^+ , K^+ , Cl^-) через епітелій ОК визначали в перфузаті (аспірованому розчині). Для цього використовували ізольований фрагмент кишки [28], що *in vivo* перфузували розчином Кребса-Хенселейта (37°C; pH 7,3–7,4), з додаванням фенолового червоного (20мг/л). Склад розчину становив (ммоль/л): NaCl – 117, KCl – 5,9, NaHCO_3 – 24,8, NaH_2PO_4 – 1,2, MgCl_2 – 1,2, CaCl_2 – 2,5, глюкоза – 5,5. Перфузат подавали зі швидкістю 0,18–0,2 мл/хв за допомогою перистальтичного насоса (МНП 1ДУ). Після еквілібраційного періоду (60 хв) розчин, який відтікав, збирали через кожні 20 хв протягом 180 хв. Рівень всмоктування води визначали за допомогою фотокolorиметричного аналізу, з урахуванням поправки на неспецифічну абсорбцію [27]. Концентрацію Na^+ , K^+ , Cl^- у перфузаті вимірювали на іонометрі ЭВ–74 з використанням іоноселективних електродів. Сумарні потоки води та електролітів

вираховували за формулами [2]. Позитивне значення відображало процес всмоктування, негативне – секреції.

Концентрацію гастрину в крові визначали радіоімунним методом за допомогою набору фірми “MP Biomedicals”, LLC (США).

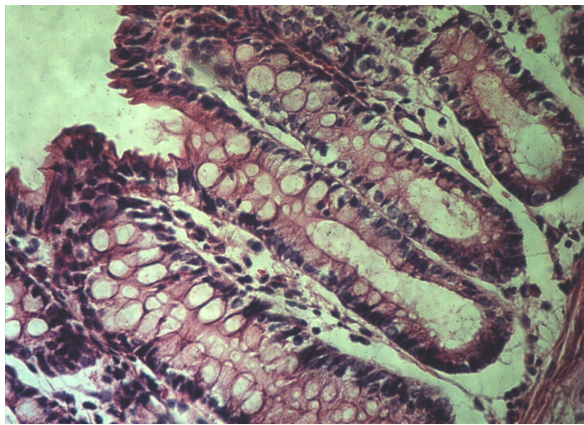
Після завершення експерименту сегмент ОК, що перфузували, видаляли, розрізали в повздовжньому напрямку та сушили в термостаті при 60°C протягом 20 год, а потім зважували (суха маса в грамах) для розрахунку сумарних потоків води та електролітів. Зразки ОК для проведення морфологічних досліджень промивали фосфатним буферним розчином, фіксували впродовж 48 год у 10%-му розчині формаліну, після чого проводили дегідратацію в розчинах етанолів зростаючої концентрації та заливали парафіном. Секції (5 мкм) ОК були нарізані ультратомом та пофарбовані гематоксилін-еозином. Для морфометричного аналізу за одиницю вимірів було прийнято площі поперечного перерізу 150 ядер епітеліоцитів (товщина слизової) в кожній дослідній групі. Для обрахунків використовували програму UTHSCSA ImageTool для Windows.

Статистичну обробку результатів проводили з використанням програми Statistica 6.0. Для кожної з вибірок перевіряли чи є нормальним розподіл досліджуваного показника, застосовуючи критерій Шапіро–Вілка. Для порівняння рівнів сумарних потоків води та електролітів використовували непараметричний метод – ранговий критерій U Манна-Уїтні, для виявлення змін морфологічних показників слизової оболонки ОК та вмісту гастрину в плазмі крові – критерій t Стьюдента. Статистично значущою для всіх показників вважали різницю $P < 0,05$.

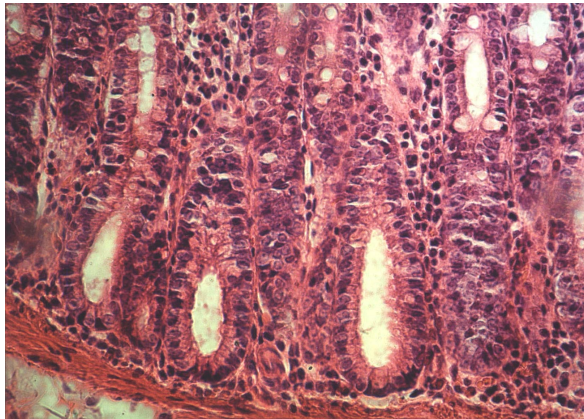
РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Установлено, що у щурів контрольних груп, рівні сумарних потоків води і електролітів та морфологічні показники статистично

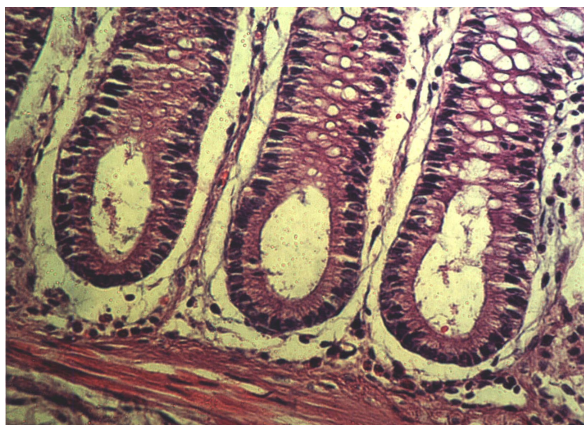
достовірно між собою не відрізнялися, тому їх об'єднали в одну групу, яка і була єдиним контролем для всіх дослідних груп (n=16;

а

б

в

Рис. 1. Слизова оболонка ободової кишки контрольних щурів (а) та у щурів на фоні гіпергастринемії, викликаної 21- (б) і 28-добовим (в) введенням омепразолу. Зб. x180

рис. 1,а). Так, всмоктування води в цій групі супроводжувалося абсорбцією Na^+ та Cl^- і одночасно секрецією K^+ . Це збігається з даними про нормально функціонуючий епітелій ОК [19]. Концентрація гастрину в плазмі крові щурів контрольних груп становив $59,01 \text{ пг/мл} \pm 35,05 \text{ пг/мл}$, що є нормою для щурів.

Існує два основних шляхи для всмоктування електролітів через епітеліальний шар ОК: електронейтральний та електрогенний. Електронейтральна абсорбція Na^+ та Cl^- потребує одночасної наявності трьох типів $\text{Na}^+ - \text{H}^+$ та $\text{Cl}^- - \text{HCO}_3^-$ -обмінників у люмінальній мембрані колоноцитів [10]. Електрогенний транспорт відбувається через епітеліальні натрієві канали, що знаходяться на поверхневих епітеліальних клітинах ОК. Всмоктування іонів натрію через них супроводжується протилежним напрямком руху іонів хлору через хлорні канали, а також через парацелюлярні шунти [21]. Трансмембранний регулятор муковісцидозу (CFTR), трансмембранний білок, який виконує функції хлорних каналів, є головним їх типом в епітелії ОК [3]. Основним шляхом для транспорту Na^+ та Cl^- через епітелій ОК за фізіологічних умов є саме електронейтральна абсорбція [19], що супроводжується паралельним всмоктуванням Na^+ і Cl^- .

Введення омепразолу протягом 7 діб (n=5) не викликало статистично значущих змін показників рівня всмоктування води порівняно з їх вихідними значеннями, але було відмічено вірогідне зменшення рівня всмоктування Na^+ на 77,6 % ($P < 0,001$); підвищення секреції K^+ – на 601,8 % ($P < 0,001$) та реверсію абсорбції Cl^- на секрецію в просвіт кишки (рис. 2). Концентрація гастрину в тварин цієї групи збільшилася відносно контролю та становила $181,18 \text{ пг/мл} \pm 59,69 \text{ пг/мл}$ ($P < 0,01$). Динаміка рівнів сумарних потоків Na^+ та Cl^- через епітелій ОК на фоні дії омепразолу впродовж 7 діб відбувалася паралельно. Це свідчить про те, що нетривала гіпергастр-

ринемія односпрямовано змінює функціонування іонних обмінників, які відповідають за електронейтральну абсорбцію іонів натрію та хлору.

Відомо, що активація гастрин/холецистокінінових рецепторів, які відносяться до групи G-зв'язаних білків, викликає зміни внутрішньоклітинного вмісту вторинних посередників, зокрема, збільшує концентрацію цАМФ. Також відомо, що збільшення вмісту останнього пригнічує електронейтральну абсорбцію Na^+ і Cl^- та стимулює секрецію K^+ , одночасно пригнічуючи їх всмоктування через епітелій ОК [6, 8, 15, 26]. Таким чином, можна зробити висновок, що, по-перше, під дією нетривалого (7 діб) підвищення концентрації гастрину, викликаного впливом омепразолу, порушується саме електронейтральне всмоктування Na^+ та Cl^- , адже зміни в транспорті цих двох іонів є паралельними та односпрямованими. По-друге, збільшується секреція K^+ (див. рис. 2), яка тісно пов'язана з рівнем транспорту Na^+ та Cl^- [11, 19]. Морфоло-

гічних змін у слизовій оболонці ОК після 7 діб введення омепразолу не виявлено.

Подовження терміну введення омепразолу до 14 діб ($n=6$) залишило без змін сумарний потік води через епітелій ОК (див. рис. 2). При цьому всмоктування Na^+ збільшилося порівняно з контрольним на 149,77 % ($P<0,001$), а K^+ – на 100,1 % ($P<0,001$), що вказує на переважання процесів всмоктування K^+ над секрецією порівняно з вихідним значенням. Водночас всмоктування Cl^- через епітелій ОК збільшилося та досягло вихідного рівня. Концентрація гастрину в плазмі крові цієї групи становила $73,415 \text{ пг/мл} \pm 46,51 \text{ пг/мл}$ і статистично не відрізнялася від значення цього показника в контрольній групі. Такий ефект можна пояснити певними компенсаторними процесами, що відбуваються в цей період дії омепразолу, що також підтверджується рівнем транспорту води та електролітів, які відновилися порівняно з показниками тварин, яким цей препарат вводили протягом 7 діб.

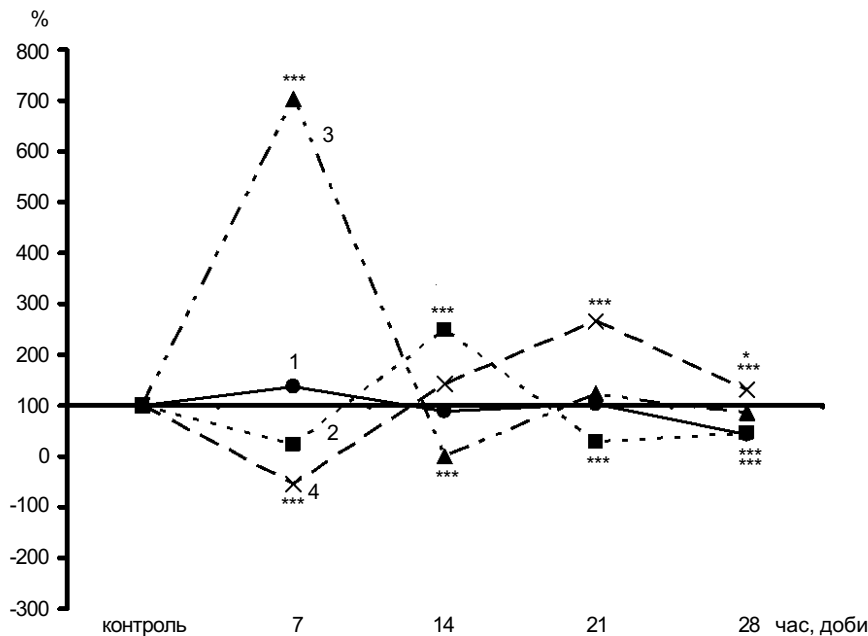

Рис. 2. Динаміка сумарних потоків води (1) та електролітів (2 – сумарний потік Na^+ ; 3 – сумарний потік K^+ ; 4 – сумарний потік Cl^-) протягом різних термінів дії, викликаній введенням омепразолу, гіпергастринемії (7–28 діб), у % до вихідного рівня.

* $P<0,05$; *** $P<0,001$ відносно контролю за критерієм U Манна–Уїтні

Введення омепразолу протягом 14 діб призвело до зміни сумарних потоків електролітів, але не вплинуло на всмоктування води. Це свідчить про те, що система каналів (аквапоринові канали), порівняно з іонними обмінниками, є більш стійкими або нечутливими до впливу гастрину. Слід зазначити, що зміни транспорту електролітів на цьому етапі дослідження не були пов'язаними зі змінами досліджуваних морфологічних показників – ширини слизового шару та глибини крипт ОК, на що ймовірно вплинула недостатність часу дії гастрину чи незначне підвищення його концентрації для виявлення змін морфології слизової оболонки. Однак в епітеліальних клітинах ОК відбуваються компенсаторні процеси, що виражаються у підвищенні відносно контролю всмоктування електролітів (Na^+ та K^+), а транспорт іонів Cl^- з секреторного відновився до вихідного. Виявлені компенсаторні зрушення можуть відбуватися завдяки існуванню в епітеліальних клітинах ОК зворотного негативного зв'язку, за допомогою якого зміни внутрішньоклітинної концентрації Na^+ позначаються на активності натрієвих каналів [8, 10, 18] і призводять до порушення провідності епітеліальних натрієвих каналів. Цей механізм контролює вихід Na^+ в просвіт ОК, а, отже, і NaCl загалом [7]. На цьому фоні спостерігалось наростання ознак запального процесу в слизовій оболонці.

У наступній серії досліджень термін застосування омепразолу було збільшено до 21 доби. У тварин цієї групи ($n=5$) порівняно з контролем не спостерігалось статистично значущих змін сумарних потоків води та K^+ , який відновився до вихідного значення (див. рис. 2), у той час як всмоктування Na^+ знизилось на 71,89 % ($P<0,001$), а сумарний потік Cl^- збільшився на 166,76 % ($P<0,001$). Крім того, у тварин цієї групи виявлено ознаки вираженої гіперплазії: статистично достовірно збільшилось ширина слизової оболонки та глибина крипт, площа попереч-

ного перерізу ядер епітеліоцитів залишилася незмінною (див. рис. 1,б). Концентрація гастрину в плазмі крові цих тварин виявилася вищою $136,36 \text{ пг/мл} \pm 61,69 \text{ пг/мл}$ ($P<0,01$), порівняно з контролем, що свідчить про стійку гіпергастринемію, викликану впливом омепразолу.

Беручи до уваги зміни морфологічних показників ширини слизової оболонки та глибини крипт ОК, зрушення у транспорті електролітів свідчать про те, що термін дії гіпергастринемії, викликаній введенням омепразолу протягом 21 доби, є достатнім для підвищення проліферативної активності епітеліальних клітин і виявлення трофічної дії гастрину. Абсорбтивна функція епітеліального шару клітин ОК тісно пов'язана зі швидкістю процесів їх проліферації та диференціації. Лише диференційовані клітини здатні до всмоктування води та електролітів [4]. Відомо, що епітеліальні натрієві канали розміщуються на поверхневих епітеліальних клітинах і притаманні лише тим, які пройшли шлях диференціації [10]. На даному етапі дослідження ми спостерігали підвищення рівня всмоктування Cl^- , у той час як відбулося зниження всмоктування Na^+ . Це свідчить про те, що відбуваються порушення не електронейтральної абсорбції Na^+ і Cl^- , а електрогенного всмоктування Na^+ . Відомо, що за нормальних фізіологічних умов, всмоктування іонів калію з просвіту кишки тісно пов'язане з експресією епітеліальних натрієвих каналів [19], недостатність якої порушує всмоктування K^+ . У нашому дослідженні гіпергастринемія, індукована застосуванням омепразолу протягом 21 доби, викликала зниження всмоктування Na^+ та збільшення ширини слизової ОК порівняно з їх контрольними значеннями, що свідчить про підвищення інтенсивності процесів проліферації колоноцитів епітелію ОК.

На наступному етапі нашого дослідження на фоні введення омепразолу впро-

довж 28 діб ($n=7$) спостерігалось зниження рівня абсорбції води на 44,07 % ($P<0,001$; див. рис. 2), всмоктування Na^+ – на 53,31 % ($P<0,001$) та K^+ – на 217,39 % ($P<0,001$) порівняно з контрольними значеннями цих показників. Рівень всмоктування Cl^- через епітелій товстої кишки залишався вищим порівняно з контролем на 32,70 % ($P<0,05$), але був уже нижчим порівняно зі значеннями у тварин попередньої серії (21 доба). Концентрація гастрину в плазмі крові тварин цієї групи залишалася вищою за показник контролю та становила $170,36 \text{ пг/мл} \pm 61,69 \text{ пг/мл}$ ($P<0,01$).

Нині відомі морфологічні показники епітеліальної тканини ОК, що виражаються в порушенні транспортної функції [3, 5]. При таких показниках спостерігається діарея, що спричинена зниженням кількості диференційованих клітин в епітелії ОК [4, 12]. Подібні порушення всмоктувальної функції епітелію кишки відбуваються при синдромі Золінгера–Елісона, що супроводжується гіпергастринемією, у 30–65 % пацієнтів також спостерігається діарея [13]. Дослідження морфологічних показників після 28 діб введення омепразолу виявило ознаки легкої та помірної дисплазії, що проявилися у статистично значущому збільшенні ширини слизової оболонки та глибини крипт, а також у зменшенні площі поперечного перерізу ядер епітеліоцитів (див. рис. 1,в). Саме зменшення всмоктування Na^+ , яке притаманне лише диференційованим епітеліоцитам, на фоні морфологічних змін свідчить про зниження диференціації колоноцитів при гіпергастринемії. Також нещодавні дослідження показали підвищену цАМФ-активовану секрецію Cl^- у гіперпроліферативній слизовій ОК, викликану посиленням експресії CFTR каналів, що відповідають і за секрецію Cl^- [3] та які, в свою чергу, інгібують епітеліальні натрієві канали і Na^+/H^+ -обмінники [7]. Всмоктування Cl^- у цій групі дослідних тварин зменшується порівняно зі значеннями у попередній серії

(21 доба) до базальних значень (див. рис. 2). Це свідчить про зниження активності електронейтральної абсорбції Cl^- через $\text{Cl}^-/\text{HCO}_3^-$ -обмінники (одночасно ми спостерігали зниження всмоктування Na^+) та, можливо, підвищення активності секреції Cl^- через CFTR-канали. Окрім змін транспорту електролітів на фоні гіпергастринемії, викликаній введенням омепразолу протягом 28 діб, відбувається зниження всмоктування води. На відміну від епітелію тонкої кишки та жовчного міхура, де всмоктування води є майже ізоосмолярним процесом, для транспорту води через епітелій ОК був запропонований специфічний механізм абсорбції гіперосмолярних розчинів у крипах ОК [22, 23, 24]. За цією гіпотезою абсорбований NaCl викликає виникнення градієнта осмотичних тисків з обох боків стінки крипт, що і індукує всмоктування води через епітелій ОК. Зниження всмоктування води може бути викликане зменшенням всмоктування NaCl , а отже, зменшення осмолярного тиску, яке і викликає зниження абсорбції води.

ВИСНОВКИ

1. Гіпергастринемія, викликана короткотривалим введенням омепразолу (протягом 7–14 діб), порушує електронейтральне всмоктування Na^+ та Cl^- через епітелій ОК без змін транспорту води та морфологічних показників слизової.

2. Введення омепразолу протягом 21 доби спричиняє стійку гіпергастринемію, що зберігається і після 28 діб введення і призводить до вираженої трофічної дії гастрину на слизову ободової кишки. В результаті порушується електрогенне всмоктування Na^+ через її епітелій без змін у функціонуванні транспортної системи води.

3. Гіпергастринемія, викликана введенням омепразолу протягом 28 діб, спричиняє зниження диференціації епітеліальних клітин

ОК завдяки збільшенню співвідношення ділянок крипт, в яких відбуваються проліферація та диференціація епітеліальних клітин (свідченням чого є поглиблення крипт та зменшення площі поперечного перерізу ядер епітеліоцитів), що виражається в одночасному зниженні всмоктування Na^+ та води.

Т.М.Гурленко, О.К.Вороніна, В.М.Гришук, Г.М.Толстанова, М.Е.Дзержинський, Т.В.Берегова

CHANGES IN FUNCTIONING OF COLONIC EPITHELIUM TRANSPORT SYSTEM AND MUCOSAL MORPHOLOGICAL INDEXES IN RATS WITH OMEPRAZOLE-INDUCED HYPERGASTRINEMIA OF DIFFERENT LENGTH.

The role of gastrin in epithelium water and electrolyte (Na^+ , K^+ , Cl^-) transport in comparison with mucosal morphological indexes (crypt depth, thickness of colonic mucosa and epitheliocytes nuclear profound area) was investigated by using of omeprazole-induced (OM) hypergastrinemia model (for 1-4 weeks) and in vivo perfusing technique in rats. Short-term hypergastrinemia (for 1 – 2 weeks) caused the alterations in electroneutral absorption of NaCl . Prolongation of hypergastrinemia influence up to 3 weeks had entailed the first manifestation of the trophic effect on colonic mucosa expressed in alterations of electrogenic sodium absorption and increased crypt depth with a thickened colonic mucosa. Prolonged OM-induced hypergastrinemia (for 4 weeks) had led to decreased colonocytes differentiation level with an increased crypt depth, a thickened colonic mucosa and decreased epitheliocytes nuclear profound area which in turn have provoked the decreasing in net water and NaCl absorption.

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Biological Faculty, Kyiv;

Peter Bogach Institute of Physiology, Pharmacology Department;

Kyiv National University named after Taras Shevchenko, Biological Faculty, Department of Cytology, Histology and Developmental Biology

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Перший національний конгрес з біоетики // Ежедельник "Аптека". – 2001. – №37 (від 24.09.2001).
2. Allen W.M. A simple method for analyzing complicated absorption curves of use in colorimetric determination of urinary steroids // *J. Clin. Endocrinol.* – 1950. – **10**. – P.71–83.
3. Barrett K.E., Keely S.J. Chloride secretion by intestinal epithelium: molecular basis and regulatory aspects

// *Annu. Rev. Physiol.* – 2000. – **62**. – P.537–572.

4. Bleich M., Ecke D., Schwartz B. et al. Effects of carcinogen dimethylhydrazine (DMH) on the function of rat colonic crypts // *Pflug. Arch.* – 1997. – **433**. – P.254–259.
5. Charalambolopoulos A., Syrigos K.N., Ho J.L. et al. Colonoscopy in symptomatic patients with positive family history of colorectal cancer // *Anticancer Res.* – 2000. – **20**. – P.1991–1994.
6. Diener M., Hug F., Strabel D., Scharrer E. Cyclic AMP-dependent regulation of K^+ transport in the rat distal colon // *Br. J. Pharmacol.* – 1996. – **118**. – P.1477–1487.
7. Dinudom A., Young J.A., Cook D.I. Na^+ and Cl^- conductances are controlled by cytosolic Cl^- concentration in the intralobular duct cells of mouse mandibular glands // *J. Membr. Biol.* – 1993. – **135**. – P.289–295.
8. Dinudom A., Komwatana P., Young J.A., Cook D.J. Control of the amiloride-sensitive Na^+ current in mouse salivary ducts by intracellular anions is mediated by a G protein // *J. Physiol. (London)*. – 1995. – **487**. – P.549–555.
9. Evers B.M. Gastrointestinal factors and neoplasia // *Amer. J. Surgery.* – 2005. – **190**. – P.279–284.
10. Garty H., Palmer L.G. Epithelial sodium channels: function, structure and regulation // *Physiol. Rev.* – 1997. – **77**. – P.359–396.
11. Greger R., Blech M., Leipziger J. et al. Regulation of ion transport in colonic crypts // *News Physiol. Scie.* – 1997. – **12**. – P.62–66.
12. Hermiston M.L., Gordon J.I. Organization of the crypt-villus axis and evolution of its stem cell hierarchy during intestinal development // *Amer. J. Physiol. Gastrointest. Liver Physiol.* – 1995. – **268**. – P.G813–G822.
13. Hirschowitz B.I. Zollinger-Ellison syndrome: pathogenesis, diagnosis and management // *Amer. J. Gastroenterol.* – 1997. – **92**, № 3. – P.44–48.
14. Hirschowitz B.I. Clinical aspects of ECL-cell abnormalities // *Yale J. Biol. Med.* – 1998. – **71**, № 3-4. – P.303–310.
15. Hoogerwerf W.A., Tsao S.C., Devuyt O. et al. NHE2 and NHE3 are human and rabbit intestinal brush-border proteins // *Amer. J. Physiol. Gastrointest. Liver Physiol.* – 1996. – **270**. – P.G29–G41.
16. Klingensmith M.E., Linda J.N., Delpire E. et al. Gastrin-mediated effects of omeprazole on rat colon mucosa // *Surgery.* – 1999. – **126**, № 2. – P.272–278.
17. Koh T.J. Extragastric effects of gastrin gene knock-out mice // *Pharmacol. and Toxicol.* – 2002. – **91**. – P.368–374
18. Komwatana P., Dinudom A., Young J.A., Cook D.J. Cytosolic Na^+ controls an epithelial Na^+ channel via G guanine nucleotide-binding regulatory protein // *Proc. Natl. Acad. Sci. USA.* – 1996. – **93**. – P.8107–8111.
19. Kunzelmann K. Mall M. Electrolyte transport in mammalian colon: mechanisms and implications of disease // *Physiol. Rev.* – 2002. – **82**. – P.245–289.
20. Laine L., Ahnen D., McClain C. et al. Review article: potential gastrointestinal effects of long-term acid suppression with proton pump inhibitors // *Aliment*

- Pharmacol. Therap. – 2000. – **14**. – P.651–668.
21. Mall M., Blech M., Kuhr J. et al. CFTR-mediated inhibition of amiloride sensitive sodium conductance by CFTR in human colon is defective in cystic fibrosis // Amer. J. Physiol. Gastrointest. Liver Physiol. – 1999. – **277**. – P.G709–G716.
22. Masyuk A.I., Marinelli R.A., LaRusso N.F. Water transport by epithelia of the digestive tract // Gastroenterology. – 2002. – **122**. – P.545–662.
23. Naftalin R.J., Zammit P.S., Pedley K.C. Regional differences in rat large intestinal crypt function in relation to dehydrating capacity in vivo // J. Physiol. – 1999. – **514**, № 1. – P.201–210.
24. Naftalin R.J., Pedley K.C. Regional crypt function in rat large intestine in relation to fluid absorption and growth of the pericryptal sheath // Ibid. – 1999. – **514**, № 1. – P.211–217.
25. Pellicano R., De Angelis C., Resegotti A., Rizzetto M. Zollinger-Ellison syndrome in 2006: concepts from a clinical point of view // Panminerva Med. – 2006. – **48**, № 1. – P.33–40.
26. Rozenfurt E., Guha S., Sinett-Smith J. Gastrointestinal peptide signaling in health and disease // Eur. J. Sur. Suppl. – 2002. – **587**. – P.23–28.
27. Scheld H.P. Use of polyethylene glycol and phenol red as unabsorbable indicators for intestinal absorption studies in man // Gut. – 1966. – **7**, № 2. – P.159–163.
28. Sladen G.E., Harries J.T. Studies on the effects of unconjugated dihydroxy bile salts on rat small intestinal function in vivo // Biochem. and Biophys. Acta. – 1972. – **288**. – P.443–456.
29. Thorburn C.M., Friedman G.D., Dickinson C.J. et al. Gastrin and colorectal cancer: a prospective study // Gastroenterology. – 1998. – **115**. – P.275–280.

Київ. нац. у-т ім. Тараса Шевченка

Матеріал надійшов до редакції 14.03.2007